

De dood heeft mij een aanzoek gedaan

Fragmenten uit dit boek, voorgedragen tijdens Catharinadag 2011

De drieënnegentigjarige Amelie Van Esbeen is in hongerstaking omdat ze wil sterven. 'Ik heb echt niets meer om voor te leven. Het enige wat ik nog kan, is naar het plafond staren. Ik lig te wachten tot het donker wordt en daarna lig ik te wachten tot het weer klaar wordt. (...) Het is genoeg geweest. Ik ben 93 jaar, ik heb een mooi leven gehad. Ik heb alles gezegd wat ik wilde zeggen tegen de mensen die ik graag zie. Het personeel heeft de afgelopen maanden geprobeerd om die gedachten uit mijn hoofd te praten. *Ge ziet er nog zo goed uit*, zeggen ze dan. Maar wat heb ik daar aan als ik me vanbinnen zo slecht voel? Ik ben moe, doodmoe, versleten. En ik heb altijd pijn, een knagende pijn die geen moment weggaat. Ik wil doodgaan, maar niemand wil luisteren. De dokter lacht ermee als ik dat telkens herhaal. *Ge hebt eind vorig jaar een nieuw kleed gekocht, dat doet ge toch niet als ge dood wilt*, zegt hij. En als ik eens lach, is hij daar weer: *Ziet ge wel dat het leven nog plezant kan zijn*, zegt hij dan.'

De dochter van Amelie Van Esbeen heeft de euthanasieprocedure in gang gezet, maar vindt nu geen dokter en geen psychiater die hun handtekening willen plaatsen.

De arts van het rusthuis waar Van Esbeen verblijft heeft verklaard dat de palliatieve zorgen die ze al toegediend kreeg, zullen worden voortgezet: 'Aangepaste matrassen, aangepast verzorgingsmateriaal en indien nodig ook pijnmedicatie. Amelie zal waardig kunnen sterven zonder euthanasie.' Hij klinkt als een schooldirecteur die te kennen geeft dat onder geen omstandigheden uitzonderingen op het schoolreglement zullen worden toegestaan of getolereerd.

Intussen heeft euthanasie-expert Marc Cosyns het strijdtoneel betreden. Hij heeft de levensmoeë vrouw uitgelegd dat ze eerst moet aansterken. Pas daarna kan ze beslissen wat ze wil. Cosyns moet de juiste snaar hebben geraakt want Van Esbeen heeft haar hongerstaking opgeschort. Zal er een tijd komen dat iedereen vrij toegang heeft tot efficiënte en pijnloze levensdodende drankjes, spuitjes of tabletten? Hoe je het ook draait of keert, de 'patiënt' wordt hier bevoegd. Er wordt voor hem beslist wat het beste is. Het woord is niet toevallig afgeleid van het Latijnse 'pati': lijden, ondergaan. Je hebt niet veel verbeelding nodig om het verzorgend personeel in dat rusthuis tegen de hardhorige Amelie te horen brullen: 'We gaan voor u zorgen! Ge moet niet bang zijn!'

Om mama's verjaardag te vieren – eigenlijk pas op 20 mei, maar dan ben ik in Canada – had ik haar samen met Kathy mee uit eten genomen. Ze was erg op dreef – een uitdrukking van papa – en vertelde met vuur, onder andere over de Koningstraat in Menen, waar ze bijna eenentachtig jaar geleden in het huis van haar grootouders geboren werd. Over die Koningstraat zijn een boek en een cd gemaakt, waarvoor ook mama jeugdherinneringen heeft opgehaald. Sommige dingen had ik haar nooit eerder horen vertellen, zoals dat haar grootmoeder chrysanten – 'kerkhofblommen' – kweekte. In de week voor Allerheiligen kwamen mensen die bij haar kopen. En ze verkocht ook pantoffels die ze zelf stikte. Maar die waren niet veel waard, zei mama er tegen ons bij.

De man die haar interviewde had het de hele tijd over het tienjarige meisje dat bij haar grootouders ging logeren.

'Ging je er later dan niet meer op vakantie?' vroeg ik. 'Maar toen was het oorlog!' antwoordde ze gloedvol. 'Wij gingen mijn grootouders eten brengen. En kolen!'

Menen was de stad van de mythische socialistische voorman Slunse Debunne – 'Mijn grootmoeder las *De Vooruit*,' zei mama – en van de cafés met 'serveuses'. Maar die waren altijd deftig, althans volgens mijn moeder. Zij kon het weten want het huis van haar grootouders stond tussen twee bordelen. 'Als ze op straat kwamen, droegen ze altijd een peignoir. En ze gaven me snoep.'

Op de cd vertelt een vrouw: 'Ge kunt uw man ene keer refuseren, ge kunt hem twee keer refuseren, maar daarna gaat hij op een ander. Hij moet er iet mee doen.' Vrolijk gestemd door deze volkwijsheid trokken we naar het restaurant, waar mama onder het nuttigen van garnaalkroketteren en zwezeriken verder vertelde. Dan gaat ze naar het toilet en komt weer aan tafel met de boodschap dat ze genoeg aan het woord is geweest. Ik neem het van haar over, maar al gauw valt het Kathy en mij op dat ze stil is, verdacht stil, en dan beseffen we dat ze aan het wegglijden is.

Ik heb haar de hele tijd vragen gesteld om haar 'hier' te houden, maar ze werd helemaal koud en klam. Ze zei: 'We gaan deze crisis overwinnen.' En wat later zei ze: 'Sterven hoort bij het leven.'

Maar toen zakte ze een verdieping lager. Ze dacht dat ik Kathy was, en ze kon ook niet zeggen wie ze zelf was of waar ze was. Er kwamen flarden zinnen uit haar mond die uit verre kamers leken op te borrelen. Ze had het over Karel (mijn vader) en de BRT (waar hij had gewerkt). Intussen was een dokter gebeld, maar die liet op zich wachten, en mama werd kouder en kouder, en ik dacht: die is weg, maar ik bleef haar proberen terug te halen. ‘Mama, hoor je me, mama, wie ben ik, mama, probeer nog eens, mama, hier blijven, mama, doe eens je best, mama, je kunt het...’

Ik was helemaal niet in paniek. Integendeel, ik voelde me rustig en sterk, en ik dacht: een mens kan dus pijnloos sterven. Maar ik dacht niet: ga, maar. Ik was vooral verbaasd dat haar tijd was gekomen. Dat klopte niet. Langzaam kroop ze uit de diepe schacht waarin ze was gesukkeld. Ik vroeg haar: Wie ben ik?

‘Gij zijt de schim van uw vader,’ zei ze beslist. Dat vond ik een schitterend én ontstellend antwoord. En wat later wist ze alles weer, haar eigen naam, die van mij – ‘Gij zijt Kristien Hemmerechts, de schrijfster’, wat niet minder onthutsend was. En toen kende ze zelfs de naam van het restaurant. De dokter bleek een ziekenwagen te hebben gestuurd, de ambulanciers namen mama’s bloeddruk, die laag was, en ze maten haar polsslag, die normaal was, en besloten dat het geen zin had haar naar het ziekenhuis te brengen. En toen kwamen ook nog twee politieagenten het restaurant binnen, want dat moet blijkaar als er een ambulance is gebeld. En tenslotte was eindelijk ook de dokter daar met geruststellende woorden.

Zo vredig kan de dood dus zijn. Maar het was niet de dood. Nog niet de dood.

Vandaag ben ik voor het eerst naar papa’s graf geweest, zijn affe graf met de vastgeschroefde granieten plaat en zijn gegraveerde naam, geboorte- en sterftejaar en zijn foto en het gegraveerde kruis. Ik wilde het niet zien vanwege het graniet en de schroeven en het kruis. En de herinnering aan het betonnen keldertje onder de plaat met daarin de urne met zijn as. Het was zoals ik het me had voorgesteld. Een granieten plaat in een rij min of meer gelijkaardige platen. Met zijn naam en zijn foto en een kruis. Die slechts de helft van de beschikbare ruimte beslaan.

Mama is gewoontegetrouw vooruitziend geweest, papa. Ooit zullen jullie onder deze plaat weer verenigd zijn. Met haar lachende gezicht naast het jouwe. In goede en kwade dagen. Tot de dood ons weer samenbrengt. Niet lang nadat je gestorven was, heeft mama een reeks foto’s laten maken waaruit we er eentje moeten kiezen als het zover is, want ze wil er op haar graf geen dag ouder uitzien.

Er zijn grenzen. Het heeft me enige overredingskracht gekost om haar zwart te doen dragen voor je begrafenis, want ‘zwart maakt me oud, Kristien’ en kon ze niet een witte chemisier dragen met daarover een zwarte cardigan? Een wit kraagje zou dat zwart minder hard maken.

‘Zwart,’ zei ik hardvochtig. ‘We dragen allemaal zwart.’ En ze heeft zwart gedragen, maar met een decolleté om dat verfoeide zwart een beetje op afstand te houden van haar gezicht. En dat mijn vader zou willen dat ze er goed voorkwam, zei ze. Ze kwam er goed voor, papa. Ze heeft iedereen begroet en bedankt voor hun komst. En ze heeft de hele kerk het beloftelied laten zingen, want ‘Karel is altijd een scout gebleven’. Dat was waar.

‘Wij hebben U, o Jezus, plechtig beloofd, U altijd te erkennen als opperhoofd.’ Daarbij moet ik altijd denken aan indianen. Die plaat in die rij is voortaan jouw plek op aarde. Een kwart vierkante meter, schat ik. Een forse tegel.

Drie platen verder ligt een studiegenote van je die altijd tot jullie vriendenkring heeft behoord. Een ronde, goedlachse, levenslustige vrouw, van wie je je alles kunt voorstellen behalve dat ze dood is. Drie zomers geleden, toen we iedere zondag ritjes gingen maken, hebben we haar man nog gezien bij de kerk van Meise. Stel je voor dat jij toen tegen hem had gezegd: ‘Zeg maar tegen je vrouw dat ik een plekje voor haar warm zal houden!’

Ik was naar die begraafplaats gereden, papa, om afscheid van je te nemen, en van de last die jij en mama onbewust op mijn schouders hebben gelegd: jullie trauma’s, jullie ambities, jullie verwachtingen. Ik wilde iets achterlaten, een bladzijde omslaan, meer ruimte scheppen voor mezelf. Iedere avond wanneer jij – meestal te laat – van je werk thuiskwam en wij al aan tafel zaten omdat we bijvoorbeeld al soep hadden gekregen in afwachting van je komst – hoorden we je het huis binnenkomen via de garage en de kelder. We hoorden hoe je fluitend je jas weghing, de trap opkwam en de deur breed lachend openduwde. Vervolgens waren er twee mogelijkheden: of mama stond op en omhelsde je ergens achter mijn rug, of ze was verontwaardigd en er volgde gekibbel dat al dan niet snel uitstierf.

De omhelzingen herinner ik me het best. Ze waren overdreven innig, alsof er iets bewezen moest worden. In stand moest worden gehouden. Veel in dat huis was overdreven. Uitvergroot. Heftig. Zonder innerlijke rust.

Het is de herinnering aan die omhelzingen die ik het moeilijkst van me afschud. Maar ik schud ze van me af. Alsof dat kan. Ik huiver ze van me af. Een man en een vrouw ontmoeten elkaar en ze maken een kind, en nog een kind, en nog een. Het begon toen jij, papa, in de universiteitsbibliotheek aan mama vroeg hoe laat het was, terwijl je een polshorloge droeg. Honderden keren heeft mama het triomfantelijk lachend verteld, en telkens dachtik: Misschien was zijn horloge stilgevallen. Dan waren er geen Herwig, Veerle en Kristien geweest. Dan had een man gewoon aan een vrouw gevraagd hoe laat het was. Maar ze was niet stilgevallen. Papa had weet van een kaper op de kust. Die hij te snel af wilde zijn.

En mama dacht: wel ja, waarom niet. Want ze wilde een man en ze wilde ook kinderen. Mama wilde ons echt. Waarom willen mensen kinderen? Wie zal het zeggen? Hij heeft een hoge prijs betaald voor die verliefdheid, die liefde: iedere dag keurig gaan werken, zijn loon afgeven, wonen in dat huis met die kinderen, thuiskomen via de garage, de kelder, de trap.

Maar ik denk niet dat hij ongelukkig was. Misschien was hij zelfs gelukkig. Met mama, die wist hoe laat het was. Met ons, die zijn naam droegen.

Wat wist ik over hem?

Wat weet ik over hem?

Wat weet ik over haar?

Het zijn maar woorden, papa. 'Ik neem afscheid van jou.' Ik kan ze zeggen, ik kan ze neerschrijven, ik kan ze menen, maar daarom zijn ze niet waar, zelfs wanneer ik dat soms zou willen. Ik wil jou niet kwijt, want dan verlies ik ook mezelf. Jij zal altijd in mijn hart leven. In mijn hoofd. In mijn lijf. En daar waak je over mij. Je kijkt toe. Lichtjes geamuseerd. Je zegt: 'Kiki, toch.' Ik denk dat je gelukkig bent. Jij houdt nog altijd van mij. 'So we beat on, boats against the current, borne back ceaselessly into the past,' schrijft Scott Fitzgerald als laatste en onvergetelijke zin van *The Great Gatsby*. We zwemmen dapper verder tegen de stroming in, maar worden voortdurend teruggeworpen naar het verleden.

Wanneer jij zwom, papa, letterlijk zwom, liet je je ver met de stroming meedrijven. Het kon niet ver genoeg zijn naar je zin. Vervolgens ging je aan land en wandelde terug. Steeds verder zwom je weg. En je keerde terug. Ergens moet water stromen dat ons wegdraagt van het verleden.